Prof. dr hab. Jacek Perlin
Uniwersytet Warszawski

Ocena dorobku naukowego i osiągnięć dr Natalii Czopek w postępowaniu w sprawie nadania stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie Językoznawstwo

Dr Natalia Czopek od początku studiów związana jest naukowo z Instytutem Filologii Romańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie zrobiła magisterium i doktorat. Obecnie jest adiunktem w tamtejszym Zakładzie Filologii Portugalskiej i Przekładoznawstwa.

Najważniejsza publikacja, na podstawie której habilitantka ubiega się o stopień naukowy to wydana przez Jagiellonian University Press książka nosząca tytuł *O fenómeno de transferência interlinguística gramatical na aprendizagem do português L3 no contexto do ensino superior polaco*. Pracę można sklasyfikować jako glottodydaktyczną. Jej celem było sprawdzenie, czy na różnych etapach przyswajania języka przez studentów (tzw. interjęzyka), rozwija się kompetencja związanych z użyciem form trybu zwanego w portugalskim *conjuntivo* (po polsku ewentualnie 'tryb łączący'). Badanie zostało przeprowadzone wśród studentów, dla których portugalski był trzecim językiem. Wszyscy badani znali język polski (L1), angielski (L2), zaś większość uczyła się także hiszpańskiego (L2 lub L3). Przyjęta w badaniu metodologia polegała na porównywaniu ewentualnych negatywnych transferów. Autorka przyjęła kilka wstępnych hipotez, które następnie poddała weryfikacji. Były one następujące: 1) brak związku między gramatycznym transferem a produkcją struktur z trybem *conjuntivo*, 2) znajomość kilku języków wpływa pozytywnie na opanowanie gramatyki kolejnego języka, 3) kombinacja języków opanowanych już przez uczących się ma wpływ na opanowanie języka L3, 4) języki podobne typologicznie są łatwiejsze do opanowania, 5) czynnikiem determinującym w procesie nauczania może być wysoki poziom zaawansowania w jednym z L2, 6) Niższy poziom zaawansowania w L3 może być powodem częstszego występowania negatywnego transferu gramatycznego, 7) kompetencja składniowa i semantyczna jest nabywana na wyższym poziomie zaawansowania, 8) problem transferu negatywnego przy nauce innego, podobnego języka, 9) zbadanie transferów negatywnych i pozytywnych na wyższych etapach nauki, 10) znajomość języka hiszpańskiego powinna ułatwić użycie form *conjuntivo*, 11) wpływ zmiennych indywidualnych (takich jak motywacja, częstotliwość kontaktów) na występowanie zjawiska transferu językowego.

W rozdziale 1. zatytułowanym „Em torno do conceito de lingua” autorka definiuje pojęcie języka, pierwszego, drugiego i trzeciego oraz interjęzyka. W rozdziale 2. noszącym tytuł „Fenómenos de bilinguismo, multilinguismo e plurilinguismo” przedstawiona jest ewolucja podejścia badaczy do zagadnienia wielojęzyczności. Kolejny rozdział „Aquisição / aprendizagem de L3 – características específicas” autorka opisała początki badań nad nauczaniem języka trzeciego, wychodząc od pracy Elaine Klein „Second Versus Third Language Acquisition: Is There a Difference?”. Rozdział 4. nosi tytuł „Modelos de transferência interlinguística”. Opisane są w nim różne podejścia do zjawiska transferu językowego. Omówione są jego skutki, które mogą być tak pozytywne, jak negatywne. Rozdział 5. „Características individuais dos aprendentes. Estilos e estratégias de aprendizagem” habilitantka analizuje zmienne indywidualnych stylów uczenia się. W rozdziale 6. „O modo conjuntivo no contexto das línguas analisadas” autorka podjęła próbę zdefiniowania kompetencji gramatycznej. Kolejne rozdizały poświęcone są przedstawieniu i analizie wyników badań kompetencji językowych, przeprowadzonych z grupą studentów. W rozdziale 7. „Panorama das histórias naturais dos aprendentes” przedstawione są wyniki przeprowadzonej wśród studentów ankiety dotyczącej procesu uczenia się przez nich języków. Rozdział 8. „Análise dos resultados do teste de gramática” przedstawia wyniki testu na umiejętność stosowania trybu *conjuntivo*. Test składał się z sześciu zadań, w których przykłady niezgodne z normą odzwierciedlały odpowiadające im konstrukcje zdania w językach mogący być źródłem transferu (polski, angielski, hiszpański). Rozdział 9. zawiera wnioski końcowe, które można podsumować następująco:

1. Transfer gramatyczny występuje na wszystkich poziomach nauczania i jest niemożliwy do uniknięcia.
2. Każdy z badanych języków może być źródłem negatywnego transferu językowego.
3. Wielojęzyczność może wywierać pozytywny wpływ na świadomość językową.
4. W przypadku analizowanej grupy transfer gramatyczny nie ma charakteru holistycznego, lecz wynika z poszukiwania analogii między strukturami.
5. Wcześniejsza znajomość hiszpańskiego nie ma jednoznacznego pozytywnego wpływu na wyniki testu gramatycznego.
6. Wyniki nie potwierdzają hipotezy Bardel i Lindqvist.
7. Transfer z języka polskiego jest niższy niż transfery z języków obcych.
8. Liczba negatywnych transferów z angielskiego zależy od różnych czynników.

9. Nauka języka hiszpańskiego rozpoczęta po portugalskim może być źródłem transferu regresywnego.
10. Wzrost kompetencji w języku portugalskim powoduje zmniejszenie liczby negatywnych transferów gramatycznych.
11. Istnieje pozytywny wpływ na kompetencję językową pobyt w kraju portugalskojęzycznym.
12. Częstotliwość i intensywność nauki mają wpływ na poziom znajomości języka.
13. Nie można stwierdzić, że motywacja jest czynnikiem decydującym o wynikach testu gramatycznego.
14. Rozwiązywanie dużej liczby ćwiczeń nie wpływa pozytywnie na rezultaty uzyskiwane przez studentów.
15. Najtrudniejszym w opanowaniu trybu *conjuntivo* jest brak bezpośredniego odpowiednika w języku polskim.

Pracę kończą dwa rozdziały o tytułach odpowiednio „Considerações didáticas" i „Guia de uma aula exemplar" oraz dwa aneksy.

Zagadnienie transferów struktur gramatycznych jest zjawiskiem dobrze poznanym, choć oczywiście nie wyczerpanym. Transfery występują prawdopodobnie zawsze, są więc zjawiskiem uniwersalnym, niezależnie od tego jakiej kombinacji języków wchodzących w interferencje dotyczą. Są one w pewnym sensie niewdzięcznym obiektem badań, gdyż w większości przypadków wyniki są przewidywalne. Wiadomo z góry, że Polak uczący się języków romańskich będzie popełniał błędy w rodzajnikach, użyciu czasów *imperfectum* i *praeteritum*, czy ogólnie w zasadach zgodności czasów, natomiast Francuzowi, Hiszpanowi czy Portugalczykowi uczącemu się jakiegoś języka słowiańskiego trudność sprawi poprawne użycie aspektu, zarówno jeśli chodzi o formę, jak i właściwe tej formy zastosowanie.

Co ciekawe, w przypadku tej pracy nie wszystkie wyniki były intuicyjnie oczywiste. Oczywiście większość tak, w niektórych przypadkach były one tak trywialne, że osobiście bym ich nie publikował. W szczególności wynikająca z badań konkluzja, że studenci, którzy przebywali w Portugalii lepiej opanowali język niż ci, którzy nigdy tam nie byli oraz że stopień znajomości języka zależy od liczby godzin nauczania, tzn. lepiej mówią ci, którzy odbyli większą liczbę zajęć. To co zaskakuje, to stwierdzenia że: rozwiązanie dużej liczby ćwiczeń nie wpływa pozytywnie na rezultaty uzyskiwane przez studentów oraz że motywacja jest czynnikiem decydującym o wynikach testu gramatycznego. Są to wyniki tak dziwne, że aż

niewiarygodne, choć nie ma żadnych powodów, by je kwestionować, choć należałoby się zastanowić, co jest tego przyczyną, może zbyt mała próba?

Osobiście inaczej bym podszedł do kwestii *conjuntivo* i jego odpowiednika w polszczyźnie. Nie zgadzam się z tezą, że *conjuntivo* nie ma bezpośredniego odpowiednika w języku polskim. Niektórzy językoznawcy w opisie polskiego wyróżniają tryb łączący obok oznajmującego i przypuszczającego. Porównajmy: *Mówią mi, że to zrobię* (oznajmujący), *Mówią mi, że zrobiłbym to* (przypuszczający), *Mówią mi żebym to zrobił* (łączący). Oczywiście tylko część użyć *conjuntivo*, choć jest ich niemało, pokrywa się z polskimi konstrukcjami trybu łączącego. W angielskim natomiast mamy już jedynie resztki tego trybu, jak w *If* ***I were*** *a rich man*, czy *I suggest that* ***it be*** *done*.

Ciekawy jest uzyskany przez habilitantkę wynik badań, że wcześniejsza znajomość hiszpańskiego nie ma jednoznacznego pozytywnego wpływu na wyniki testu z portugalskiego. Zakres użycia *conjuntivo/subjuntivo* w obu językach jest w zasadzie identyczny (z drobnymi jedynie odstępstwami jak po *aunque / embora*). Jedyna istotna różnica to czas przyszły (futuro) tego trybu, który w portugalskim jest w normalnym użyciu, zaś w hiszpańskim ograniczony do języka prawniczego. Wytłumaczeniem tego zjawiska byłoby to, że ankietowani studenci opanowali hiszpański w stopniu bardzo słabym.

Jeśli chodzi o strukturę pracy, przyjętą metodologię i warsztat oraz stronę formalną (kompozycja, język, przypisy, bibliografia) brak zastrzeżeń. Jedyną uwagę miałbym do użycia cudzysłowów. Otóż w portugalskim europejskim stosuje się tradycyjnie tzw. cudzysłowy ostrokątne (*aspas angulares* – « »), a nie cudzysłowy apostrofowe (*aspas curvas* – “ ”), które są charakterystyczne dla portugalskiego brazylijskiego. Co prawda użycie cudzysłowów apostrofowych w Portugalii znacząco się zwiększa z uwagi na uproszczone klawiatury występujące w telefonach komórkowych, jednak w starannie wydanych publikacjach ciągle stosuje się konsekwentnie cudzysłowy ostrokątne.

Co do pozostałego dorobku naukowego dr Natalii Czopek nie jest on wprawdzie jakoś bardzo bogaty, jednak w moim przekonaniu wystarczający zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Na szczególną uwagę zasługują publikacje dotyczące używanych w Afryce języków kreolskich powstałych na bazie portugalskiego, który to temat jest mi szczególnie bliski.

Jeśli chodzi o działalność dydaktyczną i organizacyjną habilitantki, również nie można mieć żadnych poważniejszych zarzutów.

W konkluzji pragnę wyrazić przekonanie, że dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny dr Natalii Czopek spełnia wymagania ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym z 20 lipca 2018 r. i tym samym wnioskuję o dopuszczenie jej do dalszych etapów postępowania mającego na celu uzyskanie stopnia naukowego doktora habilitowanego.